

הרב נתנאל אירבך

שקילת פירות של אוצר בית דין

א. הצגת השאלה

הפירות והירקות המשווקים על ידי אוצר בית דין קדושים בקדושת שביעית, דבר שגורר בעקבותיו איסור מדידה ושקילה של תוצרת זו. במציאות השיווק של ימינו כמעט שאין אפשרות לשווק פירות ללא שקילה, ואכן רבים המשווקים תוצרת של אוצר בית דין, שנוהגים לשקול את הפירות. האם מותר לעשות כן, ומה יסוד ההיתר?

ב. הטעמים לאיסור מדידה ושקילה

במשנה שביעית (פ"ח מ"ג) נאמר: 'אין מוכרין פירות שביעית לא במידה ולא במשקל ולא במניין'. טעמים שונים נאמרו לאיסור זה: הירושלמי (שביעית פ"ח ה"ג) מנמק את טעם איסור שקילה ומדידה כך:

למה, כדי שימכרו בזול. וישקלו בליטרא וימכרו בזול? אם אמר את כן, אף הוא אינו נוהג בהן בקדושה.

בתחילת דבריו מנמק הירושלמי את האיסור למדוד ולשקול פירות שביעית, מחמת הצורך במכירתם בזול. על נימוק זה מקשה, 'וישקלו בליטרא וימכרו בזול'. כלומר, אם אכן הסיבה לאיסור היא מצד הצורך במכירה בזול, הרי שניתן למדוד ולשקול, ומכל מקום להזיל את המחיר. תשובת הירושלמי 'אם אמר את כן, אף הוא אינו נוהג בהן בקדושה', יכולה להתפרש בב' אופנים:

א. בתשובתו דוחה הירושלמי את הצעת המקשן, למדוד ולמכור בזול, וטוען שאין מודדים ואין שוקלים כדי להראות שאינו סוחר בפירות שביעית. לפי זה איסור המדידה והשקילה הוא מטעם איסור סחורה. כאמור, בירושלמי נאמר: 'אם... אינו נוהג בה קדושת שביעית', שכן זאת הסיבה לאיסור הסחורה,² השקילה והמדידה.³

ב. בתשובתו טוען הירושלמי, שעל ידי התקנה למכור פירות שביעית בזול, יבואו האנשים להכיר בכך שמדובר בפירות הקדושים בקדושת שביעית. לפי זה,⁴ שורש איסור המדידה

1. על הבעיות הנוספות במכירת אוצר בי"ד בלא מדידה ומשקל, ראה: הרב זאב וייטמן, לקראת שמיטה ממלכתית, עמ' 232-233.

2. הרש"ס, לירושלמי, שביעית שם, ד"ה ומסיק.

3. תורת השביעית, עמ' תח.

4. פאת השולחן, סי' כו ס"ק י. ראה רע"ב, שביעית פ"ח מ"ג, שכתב שהיחס בין מכירה בזול לאיסור המדידה והמשקל הוא 'אי נמי', היינו שהמכירה בזול וחוסר המדידה משרתים עניין אחד של היכר כי פירות אלו בקדושת שביעית. וכן כתב הרב עמנואל חי ריקי, הון עשיר, שם.

והשקילה ותקנת המכירה בזול הוא אחד - לעשות היכר לכך שמדובר בפירות שיש בהם קדושת שביעית.

ההבדל למעשה בין שני הביאורים הוא בחלוקת פירות שביעית שלא בדרך מכירה. אם סיבת איסור המדידה והמשקל היא משום איסור סחורה - הרי שבחלוקה שאינה בדרך של ממכר לא יחול האיסור. ברם אם הסיבה היא משום ההיכר בפירות קדושת שביעית על ידי הממכר בזול (הנובע מאי-המדידה והשקילה), הרי שזו סיבה עצמית שאינה מושפעת מדרך המכירה או מדרך החלוקה, ויהיה איסור למדוד ולשקול גם בדרך חלוקה. דבריו של הרמב"ם (הל' שמטו"י פ"ו ה"ג) יכולים להתפרש לפי שתי הדעות הללו ולהתאים לכל אחת מהן, וזה לשונו:

כשמוכרין פירות שביעית, אין מוכרין אותן לא במידה ולא במשקל ולא במניין, כדי שלא יהיה כסוחר פירות בשביעית, אלא מוכר המעט שמוכר אכסרה להודיע שהוא הפקר.

מפשט דבריו נראה שיש ב' טעמים לאיסור מדידה ושקילה: שלא יהיה נראה הדבר כסחורה בפירות שביעית, וכן להודיע שפירות אלו הם הפקר.⁵ ברם יש שפירשו⁶ בדבריו שטעם אחד הוא - להראות בדבר היכר והבחנה שפירות אלו הם פירות שביעית, ומכירתם מתבצעת באופן שונה מבכל שנה. השוני וההבחנה באים לידי ביטוי באיסור המדידה והמשקל, שבאופן כזה 'לא יהיה כסוחר פירות בשביעית', וכאשר המכירה אינה נעשית בדרך הסחורה הרגילה, באה לידי ביטוי מהות השוני 'שהוא הפקר'.⁷ לפי הסבר זה בדעת הרמב"ם, המטרה באיסור המדידה והמשקל היא להוות היכר למהותם של פירות השנה השביעית ולאיסוריה.

מדברי הגר"א⁸ למדים אנו על טעם נוסף לאיסור המדידה והמשקל בפירות שביעית, שהוא 'משום ביזיון'.⁹ בביאור סברתו כתב ה'מקדש דוד',¹⁰ שהאיסור למדוד ולשקול פירות שביעית הוא מטעם ביזיון קודשים.¹¹ מביאורו זה בדברי הגר"א עולה שעצם המכירה במידה ובמשקל היא ביזיון לפירות השביעית, וממילא יש כאן איסור עצמי למדוד ולשקול פירות שביעית.

לאור כל זאת נראה, שיש להגדיר את השאלה בדבר איסור המדידה והמשקל של פירות שביעית כך: האם איסור המדידה והשקילה נובע הוא מאיסור סחורה, או שמא הסיבה

5. ראה גם דבריו בפירוש המשנה, שביעית פ"ח מ"ג.
6. פאת השולחן, סי' כו ס"ק י; שו"ת אז נדברו, ח"י סי' מה.
7. רדב"ז על הרמב"ם, שם.
8. שנות אליהו, שביעית פ"ח מ"ג, ד"ה אין; ראה פאת השולחן, סי' כו ס"ק י, שהביא דבריו של הגר"א וביארם בהשוואה לדברי הרמב"ם.
9. מילים קצרות אלו של הגר"א הובאו בכמה הוצאות בסוגריים, אך כאמור, תלמידו הרב ישראל משקלוב הביאן באופן ברור.
10. מקדש דוד, סי' נט ס"ק ה, ד"ה כתב המהרי"ט.
11. כע"ז ראה רמב"ם, הל' איסורי מזבח פ"א ה"ב.

לאיסור המדידה והמשקל היא ביזיון הפירות הנמכרים באופן זה, או שסיבת האיסור היא המצווה למכור פירות שביעית בזול?

ג. תוצאות של הסיבות השונות לאיסור

ההבחנה שהבחנו אודות טעמי האיסור, אם מדובר על איסור עצמי או מדובר על איסור המסתעף מהאיסור הבסיסי של סחורה, מעלה היא כמה וכמה תוצאות למעשה, כפי שיפורט.

1. האיסור על המוכר או גם על הקונה

השאלה אם האיסור למדוד ולשקול חל על המוכר או גם על הקונה, תלויה היא בטעמי האיסור המוזכרים לעיל: אם טעם האיסור הוא משום ביזיון פירות הקדושים בקדושת שביעית, אזי האיסור חל גם על הלוקח, מה עוד שמטרת האיסור היא להזכיר גם ללוקח לנהוג קדושה בפירות אלו.¹² אולם אם סיבת האיסור היא כדי שימכור המוכר בזול את פירות השביעית, הרי שהאיסור חל עליו בלבד.¹³ אך אם הטעם לאיסור המדידה והמשקל נובע הוא מאיסור הסחורה בפירות שביעית, הרי שדין זה תלוי בשאלה מי עובר באיסור סחורה, המוכר או הקונה.¹⁴

2. מידה ומשקל בקונה יבול מן הגוי

הפוסקים נחלקו אם איסור מדידה ומשקל בפירות שביעית חל גם בגוי המוכר את יבולו. זה תלוי במידה רבה בשאלה הקודמת, האם האיסור חל על המוכר או גם על הלוקח, שהרי אם האיסור חל רק על המוכר המודד והשוקל את הפירות, הרי הוא גוי, ולא איכפת לנו שישקול וימדוד פירות שביעית.¹⁵ אבל אם האיסור חל גם על הלוקח, הרי שגם לקונה מן הגוי יש איסור למדוד ולשקול, אף על פי שהוא אינו שוקל ומודד אלא מקבל אל ידיו פירות שביעית מדודים ושקולים. אמנם נראה ששורשה של שאלה זו תלוי האם יש קדושת שביעית ביבול נכרי.¹⁶ שהרי אם הסיבה לאיסור המדידה והמשקל היא משום ביזיון קדושתם של פירות שביעית, הרי אם אין קדושת שביעית ביבול גוי, אזי אין איסור מדידה ושקילה.¹⁷ ברם אם ישנה קדושת שביעית ביבול גוי, הרי שיש איסור של ביזיון קדושת הפירות,¹⁸ ועל כן יש איסור מדידה ושקילה.

12. שמיטה כהלכתה, פ"ד ס"ק ה, בדעת הגר"א.

13. שו"ת משנת יוסף, ח"ג עמ' קכו.

14. בשאלה זו דן בשו"ת נודע ביהודה, אבן העזר סי' עז, וכתב שאין איסור על הלוקח. לעומת זאת, השואל, שם סי' עו, מוהרי"ץ הלוי מהמבורג, סבור שיש איסור גם על הלוקח; כן דעת ספר המקנה, קידושין נב ע"א. ראה עוד שבת הארץ, פ"ו ה"א אות נ.

15. שו"ת אז נדברו, ח"י סי' מה.

16. נחלקו בכך: הרב יוסף קארו סובר שאין בפירות אלו קדושת שביעית, שו"ת אבקת רוכל סי' כד-כה; כסף משנה, הל' שמטוי"י פ"ד הכ"ט. לעומתו, הרב משה טיראני סובר שיש בפירות אלו קדושת שביעית, שו"ת המבי"ט ח"א סי' יא.

17. אף שאמנם תלייה זו של האיסור בקדושת שביעית ביבול נכרי מתבקשת, מ"מ שונה היא בזה שיטתו

והנה, בשאלה האם יש קדושת שביעית ביבול נכרי, נחלקו גם המנהגים למעשה. המנהג המקובל בארץ ישראל הוא שאין קדושת שביעית בפירות הגוי.¹⁹ ואמנם ה'חזון איש'²⁰ הכריע שיש בפירות אלו קדושת שביעית. הכרעתו זו של ה'חזון איש' העלתה את בעיית הסחורה בפירות שביעית, שהרי המוכר היהודי הקונה מן הגוי, מוכר פירות אלו לחברו היהודי, דבר האסור באיסור סחורה. כדי שלא תהייה בעיה של איסור סחורה הציג ה'חזון איש', שכל קונה בפני עצמו ימנה את בעל המכולת להיות לו לשליח מול הנכרי,²¹ על ידי שטר. באופן זה אין בעיה של סחורה, שהרי אין כאן צד שלישי אלא רק שני צדדים: הנכרי והקונים, ובעל המכולת הוא שליח. כיוון שאין במכירה זו איסור סחורה, יש להתיר לבעל המכולת למדוד ולשקול את הפירות.²² היתר זה מתבסס על כך שבמכירה זו אין איסור סחורה.

אך לאור הטעמים השונים באיסור מדידה ושקילה של פירות שביעית, אם האיסור למדוד ולשקול פירות שביעית הוא מסיבה עצמית (כגון חיוב המכירה בזול ואיסור הביזיון) ואינו תלוי באיסור סחורה - הרי שהוא קיים גם כאשר אין בעצם המכירה איסור סחורה.²³ בנושא זה יש לדון בשאלה האם מותר לקונה הסובר כהכרעת ה'חזון איש', שיש קדושה ביבול נכרי, לקנות אצל מוכר הסובר כדעת רבי יוסף קארו ומנהג ארץ ישראל, שאין קדושה ביבול נכרי, וממילא למדוד ולשקול לקונה את הפירות שלדידו של הקונה הם קדושים. אם איסור שקילה נובע מאיסור סחורה, וזה חל על המוכר בלבד, הרי שאין לו לקונה למנוע מהמוכר לשקול בעבורו את הפירות שלדידו הם קדושים; ואף יותר מכך, יוכל הקונה לשקול בעצמו את הפירות.²⁴ ברם, אם חלות האיסור היא גם על הקונה, אזי אסור לשקול עבורו את הפירות. כמו כן ברור שאם האיסור לשקול הוא איסור עצמי,

- של המב"ט, ח"א סי' יא, הסובר שיש קדושת שביעית ביבול נכרי, ואעפ"כ סבור הוא שאין איסור סחורה ביבול נכרי, שם סי' שלו, וממילא אין גם איסור מדידה ומשקל ביבול זה, שם ח"א סי' כא; שם ח"ג סי' מה. טענתו היא שאיסור סחורה הוא עניין ממוני.
18. ראה שו"ת משנת יוסף, ח"ג עמ' קכה אות יא, שכך נהג המהרי"ל דיסקין. ראה כך גם משנת שביעית, סי' ז עמ' לה; שמיטה כהלכתה, פ"ד ס"ק ה בהערה.
19. בארץ ישראל נהגו כהכרעת רבי יוסף קארו, שאין ביבול נכרי קדושת שביעית, כך פסק הרא"ה קוק, שבת הארץ, מבוא פי"א, שם פ"ד הכ"ט; משפט כהן, סי' ע; וכן מעדני ארץ, סי' ב; שו"ת הר צבי, זרעים ח"ב סי' לט; שו"ת יביע אומר, ח"ג יו"ד סי' יט; ארץ חמדה, נוספות לשער ה סי' ב. אולם החזו"א, שביעית סי' ג ס"ק ח, הכריע כהמב"ט, שיש קדושת שביעית ביבול נכרי.
20. חזו"א, שביעית סי' ג ס"ק ח.
21. ראה משפטי ארץ, סוף פכ"ו; דרך אמונה, ח"ד הל' שמו"י פ"ו סע' ג עמ' קמ אות יח, שהביאו הצעה זו של החזו"א ואת הסוגים השונים של שטרי השליחות.
22. דרך אמונה שם, ביאור הלכה, ד"ה כשמוכרין.
23. ראה הרב מרדכי גרוס, שיעורי שביעית, עמ' קלז, שהיו כמה רבנים בירושלים שנהגו קדושה בפירות נכרי ובניהם המהרי"ל דיסקין. ויתכן שזהו טעמם, שקנו מן הנכרי באופן שלא יהיה מדידה ושקילה, מפאת החשש לדעת המב"ט, שיש קדושה ביבול נכרי, ולטעמו של הגר"א שסיבת האיסור היא משום ביזיון פירות שביעית. ראה שו"ת אז נדברו, ח"י סי' מה. אולם, הרב משה שטרנבוך, שמיטה כהלכתה, פ"ד סע' ו, הסתפק בכוונתו זו של המהרי"ל דיסקין, אם נהג כך להחמיר על עצמו או מעיקר הדין.
24. שו"ת אז נדברו, ח"י סי' מה. ראה עוד שו"ת מנחת שלמה, ח"א סי' מד; מעדני ארץ, קובץ הערות סי' ז, שהתיר גם כן אך מטעמים שונים בגדרי לאו 'לפני עיוור'.

כביזיון הפירות הקדושים בקדושת שביעית, הרי על הקונה למנוע מן המוכר לשקול בעבורו את הפירות שלדידו קדושים המה, פן יעבור באיסור מדידה ושקילה.²⁵

3. מדידה ושקילה שלא למטרת מכירה

האם מותר למדוד ולשקול פירות שביעית שלא למטרות מסחר אלא לצורך שימוש ביתי? לפי טעמו של הגר"א, שסיבת האיסור היא משום ביזיון פירות שביעית, הרי גם בשקילה לצורך שימוש ביתי יש בזיון קדושת פירות שביעית. אולם אם שורשו של האיסור נובע מאיסור סחורה, הרי אם האדם מודד ושוקל שלא למטרת מסחר, אין בכך איסור.²⁶

4. מכירת פירות שביעית בהבלעה

אם האדם מוכר או קונה פירות שביעית בהבלעה, כלומר הוא קונה יחד עם הפירות גם דבר שאינו קדוש בקדושת שביעית, יש שכתבו²⁷ להתיר לשקול ולמדוד; כי אין זו מכירה אלא מתנה²⁸, ובאופן זה אין איסור למדוד ולשקול את הפירות. אולם יש שאסרו²⁹ מדידה ושקילה בהבלעה. מחלוקתם זו תלויה היא בטעם איסור מדידה ושקילה של פירות שביעית, שכן אם איסור זה נובע מאיסור סחורה - אסור; אך אם סיבת האיסור הינה סיבה עצמית - מותר.

5. מדידה ושקילה באוצר בית דין

אחת המסקנות שאליה אנו חותרים היא בדבר השאלה האם איסור המדידה והמשקל של פירות שביעית חל גם במכירה של יבול השייך לאוצר בית-דין. לצורך הבנת הנושא, יש להקדים ולומר שעיקרה של תקנת אוצר בית דין, כפי שמופיע בתוספתא (שביעית פ"ח ה"א), הייתה חלוקה עבור בני הבית, ולכן לא היו נזקקים למדידה ומשקל. אולם לצורך תפעול מערכת אוצר בית הדין, היו בית הדין נזקקים לשכור פועלים לעבודות הבציר והקטיף, דבר הכרוך בהוצאות. לפי הנראה שכר הפועלים שולם על ידי האנשים המקבלים את הפירות מהאוצר, ובאופן כזה לא נתפסו הדמים בקדושת שביעית.³⁰ כדי

25. בשם הרב יוסף שלום אלישיב, משנת הגרי"ש, פ"ג ס"ק ב-ג.

26. דרך אמונה, על הרמב"ם הל' שמיטה פ"ו ה"ג, שם ביאור הלכה, ד"ה כשמוכרין עמ' קמ; שו"ת אז נדברו, ח"י סי' מה.

27. שמיטה כהלכתה, פ"ד סעי' ה; שו"ת משנת יוסף, ח"א סי' כג אות ד.

28. ראה עוד שו"ת משנת יוסף, שם אות ו, שכתב להוכיח שאין בהבלעה איסור סחורה מפאת שלא הוי כדרך מסחר.

29. שו"ת ישועת משה (אהרונסון), זרעים סי' ג אות יז.

30. חזון איש, שביעית סי' יב ס"ק ו; משנת יוסף, שביעית פ"ז מ"ג עמ' נב. ואכן, בשנת השמיטה תר"ע, לאחר שהחקלאים הפקירו את שדותיהם לפני הראי"ה קוק, מינה הרב קוק את בעלי השדות לשלוחי ב"ד, וכתב בטור ההרשאה: 'וכל המחיר הניתן עבור הפירות הנ"ל ע"י כל המתעסקים... יהיה הכל לא מחיר הפירות אלא כי אם מחיר הטורח והמכשירים'. ראה שטרות אלו בסיני, שנה 15 כרך לא עמוד עט-פ. וראה בדברי הרב שאול ישראלי, חוות בנימין, ח"ג סי' צח, שהביא מכתבו של הגרי"מ חרל"פ לראי"ה קוק, שבו תיאר את דרך אוצר ב"ד בירושלים, ומבואר שם שכל אחד היה משלם לפי חשבון ההוצאות והטורח. ראה עוד קובץ אגרות חזו"א, ח"ב אגרת עג: 'מה שכתבתי לחשב לפי הטורח... רק

שיהיה מתאם בין הפירות המחולקים לבין התשלום עבור טרחתם של הפועלים יש לשקול ולמדוד את הפירות. מסתבר שמי שמקבל כמות גדולה של פירות, ישלם ביחס מתאים לכמות זו עבור טרחת הפועלים. גם במקרה דנן, אם איסור שקילה הוא תוצאה של איסור הסחורה, אזי מותר לשקול במסגרת אוצר בית דין. ברם אם סיבת איסור המדידה והמשקל הינה סיבה עצמית, הרי שגם במקום שבו משווקים שלא בדרך של סחורה האסורה, מכל מקום יעמוד בעינו איסור המדידה והמשקל.

ד. המנהגים המקובלים לגבי שקילה באוצר בית דין

בהכרעה בשאלת השקילה באוצר בית דין, מצאנו מנהגים שונים: המגיד הירושלמי הרב בן ציון יאדלר³¹ מתאר את מנהג בית הדין שבירושלים, שהיה מקפיד לחלק את פירות אוצר בית הדין שלא במידה ובמשקל אלא 'חילק בלא משקל'. אם כנים הם הדברים, הרי שבבית הדין של ירושלים סברו שאיסור מדידה ושקילה של פירות שביעית אינו תלוי באיסור סחורה, אלא שזהו איסור עצמי, כטעמו של הגר"א. ממילא גם במקום שבו אין חשש של איסור סחורה, כבאוצר ב"ד, יחול האיסור של מדידה ושקילה. לעומת זאת, בשטר אוצר בית דין שניסח ה'חזון איש'³² נכתבו הדברים הבאים: הנ"ל יגבה... כל ההוצאות אשר יהיו לו מאלה שיקחו את הפירות לכל מידה ומשקל כפי שיעלו ההוצאות.

משמע מדברים אלו שמותר לשליח בית הדין לחלק את הפירות במידה ומשקל, ומכאן שלדעת ה'חזון איש' איסור מדידת ומשקל פירות שביעית תלוי הוא באיסור הסחורה.³³ כאמור, אלו הם שני מנהגים שונים אשר שורשיהם נעוצים בטעמי האיסור. ברם, להלכה נחלקו האחרונים האם יש לקבל את טעמו של הגר"א לאיסור מדידת פירות שביעית ושקילתם שיסודו הוא ביזיון פירות שביעית, וממילא לאיסור המדידה והשקילה בתוצרת של אוצר בית דין, או שמא אין לקבל את טעמו של הגר"א. הרב בנימין זילבר³⁴ כתב לדחות את טעמו של הגר"א, הן מהסיבה שלא נזכר טעמו זה בשאר הראשונים, והן מהסיבה 'שאינן קדושה ממש על פירות שביעית, ואין מצוות אכילה כמו בתרומה וקדשים, למה נחמיר כלל באיסור משקל דרבנן'.³⁵ לעומתו, הרב יוסף ליברמן³⁶ כתב

חובתנו שיהיו מעשינו מכריזים על קיום התורה ולפרסם קיומנו מצוותיה, וכאשר חושב את המחיר כבכל שנה משכח את עניין מצוות שביעית.

31. הרב בן ציון יאדלר, בטוב ירושלים, עמ' רל. הובאו הדברים בחוברת הליכות שדה, גיליון 50 עמ' 34-35; הרב פנחס אליהו אייזנטל, תורת השמיטה, עמ' קט.
32. הליכות שדה, גיליון 92 עמ' 39. ראה עוד הליכות שדה, גיליון 50 עמ' 34-35, שהביאו רשימות דברים ששאל הרב פלס את החזו"א, ובעניין זה אמר לו החזו"א: 'לבי"ד מותר גם אריזה וגם מידה'.
33. שו"ת אז נדברו, ח"י סי' מה; דרך אמונה, ח"ד עמ' 280 בביאור הלכה.
34. שו"ת אז נדברו, ח"י סי' מה.
35. אין כאן המקום להאריך בנוגע לקדושת פירות שביעית ומצוות אכילתם, אך ראה: הרב יהודה עמיחי, התורה והארץ, ח"ו עמ' 251-253; הרב יהודה זולדן, אמנת עתיך גיליון 105 עמ' 49.
36. שו"ת משנת יוסף, ח"א סי' כג אות ג.

שלדעת הגר"א סיבת האיסור היא ביזיון פירות שביעית בקדושתם, ועל כן אין לדחות את טעמו.

ה. הבנה חדשה בדברי הגר"א

עד כה צעדנו בדרך של הבחנה בין שורשי טעם האיסור השונים, ושאלנו האם האיסור הוא איסור עצמי או סניף מאיסור סחורה. לאור הסבר ה'מקדש דוד' בדברי הגר"א, למדנו שהאיסור הוא משום בזיון קדושת פירות שביעית, ולכן גם אם אין איסור סחורה, מכל מקום יהיה איסור מדידה ומשקל, מחמת שאיסור זה הינו איסור עצמי. אולם נראה להציע ביאור שונה בדברי הגר"א.³⁷ מעיון בדברי המשנה שביעית (פ"ח, מ"ג), שעל דבריה מוסבים דברי הירושלמי הנ"ל, ניתן להבחין שהאיסור למדוד ולשקול פירות שביעית מושתת על הגעת הפירות ללקוח באמצעות מכירה: 'אין מוכרין פירות שביעית לא במידה ולא במשקל ולא במניין'.

כלומר, המקרה שעליו מדברת המשנה ואוסרת מדידה ומשקל של פירות שביעית הוא שהמדידה והמשקל נעשים בתור חלק מהליך של מכירה. דברי הגר"א, הטוען שסיבת האיסור היא משום בזיון קדושת פירות שביעית, מוסבים המה על דברים אלו, דבר המורה שבזיון הפירות הוא במדידתם ובמשקלם בדרך המכירה הרגילה, ככל השנים. אך אם אין המדידה והשקילה נעשות בדרך של מכירה, כבכל השנים, הרי שאין בזיון במדידה ובשקילה של פירות שביעית סתם כך, ואין בכך איסור.³⁸

זאת ועוד, תלמידו של הגר"א, הרב ישראל משקלוב (פאת השולחן, סי' כו ס"ק י) הביא את דבריו וטען שדעתו כדעת הרמב"ם, אשר נימק וטען שסיבת האיסור היא משום איסור סחורה, איסור החל רק בדרך של מכירה.³⁹

אמנם היו שטענו⁴⁰ שנימוקו של הגר"א בביאורו לירושלמי נובע מהמשך דברי הירושלמי בנוגע לאיסור שקילת בכור בעל מום, שקדוש הוא, שבנידון זה הטעם הוא משום ביזיון⁴¹ קודשים. ולכאורה מן ההשוואה יש להסיק שגם בפירות שביעית, טעם האיסור של המדידה והמשקל הוא משום בזיון קדושתם של פירות שביעית, והוא איסור עצמי שאינו נובע מאיסור סחורה. אך נראה שגם איסור שקילה של בכור אינו חל אלא בדרך של מכירה, כלשון המשנה בכורות (פ"ה מ"א) וכפסקי הרמב"ם.⁴² וממילא המשותף בין מכירת פירות שביעית לבין מכירת בכור בעל מום הוא שבדרך של מכירה יש הוראה של חולין וזלזול בקדושת הדבר, לכן תיקנו חכמים שבדרך של מכירה יש איסור לשקול

37. דרך אמונה, ח"ד הל' שמטו"י פ"ו ציון ההלכה ס"ק נט, הניח דברי הגר"א ב'צריך עיון'.

38. ראה: הרב יצחק אייזיק פרג, שיח השדה שביעית, סי' יד אות ג; הרב אהוד אחיטוב, התורה והארץ, ח"ו עמ' 416-419, שמטעם זה הסיקו כן בביאור הגר"א.

39. יש להביא סיוע לכך מפשט לשון הרמב"ם, הובא לעיל אות ב: 'כשמוכרין פירות שביעית, אין מוכרין אותן לא במידה ולא במשקל'. היינו, שהאיסור הוא רק בדרך של מכירה.

40. הרב אליהו ליברמן, בית אליהו סי' כ אות ד.

41. רש"י, בכורות לא ע"א, ד"ה הנאתן; תוספות שם, ד"ה חוץ.

42. רמב"ם, הל' בכורות פ"א הי"ח; שם, הל' איסורי מזבח פ"א הי"ב.

ולמדוד, כדי להורות על הקדושה של הדבר הנמכר. ולפי זה נראה שבדרך שאינה של מכירה אין האיסור חל כלל ועיקר.⁴³ הסברה העולה מביאור זה בדברי הגר"א נעוצה היא בהבנת דברי התורה 'לכם לאכלה'.⁴⁴ דברים אלו מורים על הייעוד של יבול השביעית - ניצול מרבי של היבול. כך נראה מן הכלל שטבעו חז"ל⁴⁵ 'הנאתו וביעורו שווין'. כלל זה טומן בחובו את מימוש הייעוד של היבול, בניצולו המרבי.⁴⁶ לכן, כל הסייגים שדרשו חז"ל⁴⁷ על דברי התורה 'לאכלה' הם סימן להחטאת ייעוד זה, חוסר הניצול של היבול. ומכאן שלא אסרו חז"ל את עצם הפעולה,⁴⁸ כגון סחורה והפסד, אלא רק אם מבטלת היא את הייעוד של היבול ואינה מממשת אותו. אך אם נשמר הייעוד של היבול, והוא מנוצל ניצול מרבי - לא נאסרו ההפסד והסחורה. לפי זה גם באיסור המדידה והשקילה יש לומר שאינן אסורות בעצם אלא רק כאשר הן נעשית בדרך של סחורה האסורה, ועל כן מותר יהיה למדוד ולשקול תוצרת שנמכרת בדרך של אוצר בית דין.⁴⁹

סיכום

הסכמת רוב הפוסקים היא שאיסור שקילה ומדידה נובע מאיסור סחורה. אף את טעמו של הגר"א, שיש בשקילה ומדידה ביזיון קדושת שביעית, יש לפרש שגם הביזיון הוא תוצאה של איסור סחורה. לכן כאשר החלוקה והשיווק אינם בדרך של סחורה - מותר לשקול ולמדוד⁵⁰, ולכן תוצרת המשווקת בדרך של אוצר בית דין מותרת בשקילה ובמדידה.

43. ראה בדברי תוספתא, שביעית פ"ו ה"ט; ירושלמי, שביעית פ"ח ה"ג, שאם האדם מודד פירות שביעית בכלי בביתו ואח"כ מוכר אותם באותו כלי בשוק, הרי זה אסור משום מדידה ושקילה של פירות שביעית, אע"פ שלא מודד בשוק. לאור דברינו, עולים הדברים יפה, שהרי האיסור למדוד ולשקול אינו איסור עצמי אלא הוא רק כאשר הדבר נעשה בדרך של סחורה, לכן אסור לסוחר בשוק למכור בכלי זה, הגם שאינו מודד בו אלא מסתמך על המשקל ששקל בביתו. ראה ר"ש, שם. ראה כע"ז פאת השולחן, פכ"ו ס"ק יא.

44. ויקרא כה ו.

45. סוכה מ ע"א; בבא קמא קא ע"ב.

46. ראה בדברי רבינו חננאל, סוכה מ ע"א.

47. בכורות יב ע"ב.

48. ראה תוספות, סנהדרין כו ע"א, ד"ה ימכרו; תוספות, ראש השנה כב ע"א, ד"ה אלו.

49. הל' שביעית (זילבר) סי' ז סעי' ג ביאור הלכה, ד"ה כסוחר; שמיטה כהלכתה, פ"ד סעי' ה; וע"ע שו"ת משנת יוסף, ח"א סי' כג אות ג; הרב משה יצחק דייטש, זיו הים, פ"ח ה"ג אות א.

50. ראה הרב אהוד אחיטוב, התורה והארץ ח"ו עמ' 419; הרב זאב וייטמן, תחומין ח"ג עמ' 70; הרב זאב וייטמן, לקראת שמיטה ממלכתית במדינת ישראל, עמוד 178.